

Monogràfic
«Formes didàctiques i usos retòrics en la difusió
del pensament de Ramon Llull»
coordinat per Josep Enric Rubio i Maria Saiz

PRESENTACIÓ

Possiblement un dels trets més característics i sorprenents de l'obra de Ramon Llull és la immensa varietat de la seua producció escrita, enorme en quantitat i diversa quant a formes discursives i temes tractats, però alhora dotada d'una poderosa unitat de fons, d'una coherència que emana, en darrera instància, de la font d'on brollen tots els seus escrits: l'Art. Que no existeix un Llull literat diferent d'un Llull filòsof és inqüestionable a hores d'ara. L'ús del que anomenem «literatura» com a eina de divulgació del pensament i del programa d'acció del nostre autor és un fet estudiat des de fa almenys un segle. Partint del terme *expressió literària* encunyat per Rubió i Balaguer (1957) i de l'expressió *transmutació de la ciència en literatura* (Pring-Mill 1976) actualment ha fet fortuna l'etiqueta *nova literatura* o *literatura alternativa* (Badia, Santanach & Soler 2016) que defineix amb precisió la proposta lul·liana.

Sempre deutor del seu temps, però alhora amb la visió particular que el caracteritza, al llarg de la seua obra el beat presenta un ampli ventall de formes i recursos que conrea i refon segons el context, perquè en Llull la intenció que determina l'expressió literària varia segons les característiques del públic a què s'adreça. En els darrers anys s'ha afinat bastant en la detecció dels diferents recursos de reelaboració, reciclatge i reescriptura de la tradició retòrica i literària que el mallorquí aprofita al servei del seu discurs sobre Déu. En aquest monogràfic oferim una mostra d'algunes de les línies de recerca més recents —algunes encara en curs— sobre aquest ús lul·lià d'elements expressius de la tradició romànica. Es tracta d'estudis que, en la major part, sorgeixen de la tasca d'edició crítica de les obres catalanes de Llull per al projecte de les NEORL (Nova Edició de les Obres de Ramon Llull), i es refereixen a obres editades recentment o en curs de preparació. L'ús del vers amb finalitat didàctica, de formes sentencioses com els proverbis i els mecanismes que se'n deriven, així com la transformació de múltiples formes expressives en vehicles comunicatius de l'Art és el fil conductor dels articles aplegats al monogràfic.

La preocupació lul·liana per la difusió del «novell saber» i la utilització de formes didàctiques que puguin resultar familiars al seu públic és un fet que es dona des dels primers inicis de la seua producció escrita. N'és una prova el títol que inaugura el catàleg de les obres de Llull, l'«opus número 1»: La *Lògica d'Alatzell* en vers. Letizia Staccioli, que n'està treballant l'edició crítica, ens avança conclusions interessants sobre la finalitat i el públic d'aquest tractat, fins ara tingut en una mena de segon pla en el catàleg del nostre autor. L'ús del vers precisament és el més característic d'aquesta versió catalana, i com demostra Staccioli, no es pot considerar com una simple traducció sintetitzada del compendi llatí.

Anna Fernández Clot, editora de la *Medicina de peccat* (NEORL xvi), aprofundeix en els usos lul·lians de la versificació amb finalitat didàctica i ens ofereix el primer estudi de conjunt dels fenòmens de versificació d'un grup d'obres que demostra que Llull tenia un bon coneixement dels recursos i que, al contrari del que es pensava, devia tenir una cura especial en la forma del vers. Així ho demostren, per exemple, els pocs casos d'hipometria o d'hipermetria que es troben en les còpies de Guillem Pagès, manuscrits de «primera generació» que han estat fets sota la supervisió de l'autor (Soler 2010).

Una altra eina per a la difusió dels projectes missionals de Llull són els proverbis. Francesc Tous, editor dels *Mil Proverbis* i dels *Proverbis d'Ensenyament* (NEORL xv), se centra en l'analogia i el paral·lelisme en els proverbis que formen part no sols d'aquests reculls, sinó que estén l'anàlisi a tots aquells que apareixen en altres obres com la *Rhetorica Nova* o l'*Arbre de ciència*. Les formes sentencioses es relacionen amb l'ús del vers com a recurs mnemotècnic i altres recursos com la ficció narrativa o els exemples, dintre de la mateixa estratègia de difusió del missatge doctrinal. També en aquest cas Llull agafa formes i estructures de la tradició —és de remarcar l'anàlisi que fa Tous dels «marcadors proverbials»—, però reelaborats d'una forma personal i, sovint, força original. Així, la personificació, la metàfora, la metonímia, el paral·lelisme o la rima esdevenen mitjans retòrics fonamentals que Llull aprofita per a difondre el seu missatge.

La funcionalitat del vers com a eina pedagògica torna a aparèixer amb força plena en les *Regles Introductòries a l'Art demostrativa*, editades per Simone Sari. El programa lul·lià de difusió en vulgar de l'Art dona lloc a resultats tan curiosos com aquest que, a la dificultat inherent al text del qual deriva (*l'Art demostrativa*), afig la condensació pròpia de la forma versificada, tot atorgant al resultat un aspecte més aviat críptic. Sari ens en dona la clau de lectura i desenvolupa el sentit de cada estrofa, alhora que fa llum sobre el sentit didàctic de les «Regles», sempre connectat amb l'ús del vers.

D'entre tots els textos tractats fins ara, aquest és el que posa en relació més directa l'ús d'unes eines formals i retòriques literàries amb l'Art, nucli de la producció lul·liana.

I, precisament, l'article que clou el monogràfic és una bona mostra de com tot és reduïble a l'Art: la poesia, els elements retòrics i formals estudiats anteriorment, convergeixen en uns enunciats que, com el de les «autoritats bíbliques» de l'*Ars compendiosa Dei*, analitzades per Robert Hughes, han de ser «reduïts» als principis universals amb una finalitat contemplativa i, alhora, epistemològica. Tal vegada no és casual que les autoritats bíbliques que Llull tria per al peculiar exercici d'exegesi «artística» que proposa en l'*Ars compendiosa Dei* siguin breus enunciats, quasi sentenciosos. Reduir les autoritats als principis universals, primitius i reals de l'Art és la forma lul·liana d'entendre l'exegesi bíblica, una exegesi que s'afeg i supera els quatre sentits interpretatius tradicionals de l'Escriptura. Però també es pot donar el camí invers: els mateixos principis universals, mitjançant la combinatòria, poden generar enunciats nous (proverbis o sermons). L'estudi de Hughes, que forma part d'una recerca més àmplia sobre com s'articula una possible *ars orandi* en Llull, mostra com en l'*Ars compendiosa Dei* sembla haver-hi una subsumpció de la retòrica sota la lògica i l'ontologia al servei, en aquest cas, de l'oració.

Resten encara moltes preguntes a fer-se sobre la immensa obra de Llull, però aquest recull d'articles ajudarà, sens dubte, a fer llum sobre algunes qüestions ben importants. Els treballs que ara presentem són una mostra més de la capacitat del beat de reinventar-se i reformular la tradició per a guanyar efectivitat en la difusió dels seus projectes missionals. El lector del monogràfic podrà descobrir, a través dels distints exemples adduïts, de quina manera Llull aconsegueix bastir una autoritat alternativa (Bonner 1993) i per què afirmem reiteradament que l'ombra de l'Art plana sobre tot el pensament del nostre autor.

JOSEP ENRIC RUBIO
Universitat de València / IIFV
jose.e.rubio@uv.es
ORCID 0000-0002-0778-3293

MARIA SAIZ
Universitat de València / IIFV
maria.saiz@uv.es
ORCID 0000-0002-2603-5936

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA, Lola & Anthony BONNER (1988) *Ramon Llull. Vida, pensament, obra literària*, Barcelona, Empúries.
- BADIA, Lola, Joan SANTANACH & Albert SOLER (2016) *Ramon Llull as a Vernacular Writer: Communicating a New Kind of Knowledge*, Tamesis, Boydell & Brewer.
- BONNER, Anthony (1993) «L'Art lul·liana com a autoritat alternativa», *Studia Lulliana*, 33, p. 15-32.
- NEORL = Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, 18 vol., Palma, Patronat Ramon Llull, 1990...
- PRING-MILL, Robert (1976) «Els "recontaments" de l'*Arbre exemplifical* de Ramon Llull: la transmutació de la ciència en literatura», *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Oxford, Dolphin, p. 311-323.
- RUBIÓ, Jordi (1957) «L'expressió literària en l'obra lul·liana», a *Obres essencials de Ramon Llull*, I, Barcelona, Selecta, p. 85-111. [Reedició: *Ramon Llull i el lul·lisme. Obres de J. Rubió i Balaguer*, II, Barcelona, Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, p. 248-299.]
- SOLER, Albert (2010) «Els manuscrits lul·lians de primera generació», *Estudis Romànics*, 32, p. 179-214.